

UDK 262.13
929 Marko Antun de Dominis
929 Sarpi, Paolo, fra
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 9. srpnja 2007.
Prihvaćeno za tisak: 1. prosinca 2008.

Ideološke veze Marka Antuna de Dominisa i Paola Sarpija

Zrinka Novak

Odsjek za povijesne znanosti
Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU
Strossmayerov trg 2
10000 Zagreb
Republika Hrvatska

U ovome radu cilj mi je prikazati kakva je bila ideološka veza između splitskoga nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa i savjetnika Mletačke Republike fra Paola Sarpija, kritičarâ papinstva i administrativnoga uređenja Crkve koje se temeljilo na papinu primatu. Na temelju dostupne literature i izvora pokušala sam razlučiti što ih je konkretno povezivalo, a u kojim su se idejama razilazili. Okosnica te veze svakako je autorsko djelo fra Paola Sarpija Povijest Tridentskoga sabora, koje je na vlastitu inicijativu De Dominis priredio za tisak i za vrijeme svoga boravka u Londonu 1619. godine izdao da podupre svoju ekumenističku misiju.

Ključne riječi: Tridentski sabor, interdikt, papin primat, ekumenizam, fra Paolo Sarpi, Marko Antun de Dominis

Okolnosti koje povezuju splitskoga nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa i fra Paola Sarpija

Kad je 17. travnja 1606. papa Pavao V. udario interdiktom na Veneciju, jer je branila svoju građansku jurisdikciju,¹ Pavao Sarpi, kao odvjetnik Mletačke Republike, gorljivo je branio njezina prava, a splitski nadbiskup Marko Antun de Dominis našao je u Sarpiju istomišljenika te je pristao uz njega, a time i na stranu Mletačke Republike. Time su obojica aktivno počela borbu protiv papinske svjetovne prevlasti. Vidljivi znak Dominisova angažmana u sporu Rima i Venecije dva su polemička spisa (*Mar-*

¹ Povod papinu interdiktom nad Serenissimom bilo je to što je Mletačka Republika zabranila Crkvi gradnju crkava, samostana, bolnica te kupnju nekretnina bez državne dozvole i, zanemarujući Privilegium fori, provela sudski postupak protiv dvojice svećenika.

tellino i *Reipublicae Venetae admonitio ad Cesarem Baronium*).² Svojim jasnim istupom u korist Republike, kao i Sarpi, koji je napisao *Povijest interdikta*,³ De Dominis se svrstao na stranu jurisdikcionalista.⁴

Sukob i napetost između Venecije i papinstva postupno su rasli i kulminirali nakon Tridentskoga sabora (1545.-1563.) jer je Republika željela zadržati povlastice koje su joj dodijelili pape Klement VII. i Pavao III., a Sveta ih je Stolica smatrala nevažećim jer ih je dekretima dokinuo upravo koncil. Istodobno, papa je smatrao da je još uvijek na snazi podložnost Venecije, koju je Julije II. godine 1510. nametnuo u svezi s imunitetom crkvenoga sudišta i slobodne plovidbe Jadranom. S druge strane, Republika se suprotstavljala primjeni tridentskih dekreta. Papa Pio V. dodatno je zakomplicirao situaciju kad je 1581. objelodanio bulu *In coena Domini* u kojoj iznosi nove odredbe kojima su, osim isticanja sudbenoga imuniteta, revitalizirana i stara porezna izuzeća klera.⁵

Tko je bio fra Paolo Sarpi?

Pietro Sarpi, sin trgovca, rođen je u Veneciji 14. kolovoza 1552. Vrlo rano ostao je siroče. Kao trinaestogodišnjak ušao je u red otaca *servita*, uzevši redovničko ime Paolo. Godine 1570. u obliku rasprave izložio je 318 teza u Mantovi i dobio je toliko pohvala da ga je vojvoda od Mantove imenovao dvorskim teologom. Dakle, već je s dvadeset godina postao profesor teologije i kanonskoga prava. Sarpi je proveo četiri godine u Mantovi, studirajući matematiku i orijentalne jezike. Nakon toga boravio je kratko u Milanu, gdje je uživao zaštitu kardinala Karla Borromea, a zatim je otišao u Veneciju i predavao filozofiju u svom samostanu. Godine 1579. izabran je za provincijala reda za Republiku Veneciju i bio je službi generalnoga prokuratora, sa sjedištem u Rimu, od 1585. do 1588. godine. Vrativši se u Veneciju, posvetio je svoj rad književnosti i već u to vrijeme počinju se manifestirati njegove anticrkvene tendencije. Njegova bliskost s protestantima i državnički otklon od Crkve, uzrokovani su različitim razlozima i žalbama koje su protiv njega podnesene još prije Mletačke inkvizicije. Njegova

² Objavljeni su u hrvatskom prijevodu u: Marko Antonije de DOMINIS, Izabrani radovi, 1. (ur. Ante Maletić) Split, Lamaro, 2002., 1.-52.

³ Jedan rukopis toga Sarpijeva djela čuva se u knjižnici Male braće u Dubrovniku: *Historia particolae delle cose passate tra il sommo pontefice Paolo V. e la Serenissima republica di Venetia*, sig. 53, a spominje ga životopisac fra Paola Fulgenzio Micanzio.

⁴ U sklopu postojeće dualističke koncepcije o dvije odijeljene vlasti, postoje dvije struje: 1) kurijalisti / koji predstavljaju Rim i papinstvo/ zastupali su nadređenost duhovne vlasti nad svjetovnom (*In coena Domini*, pape Pija V.); 2) jurisdikcionalisti su branili autonomiju političke vlasti i laički primat građanske organizacije, gdje suveren ima svu vremenitu vlast, a Crkva samo duhovnu, i obavlja je s odobrenjem suverena koji može regulirati i upravu religijskih poslova prema načelu: pojedinci, pa i klerici prvotno su podložnici države, a tek onda svećenici. Na čelu jurisdikcionalističke struje bila je Mletačka Republika koja je pod svaku cijenu željela zaštititi, prema njezinu sudu, legitimne prerogative građanske vlasti, a u odnosu na one crkvene, nad kojima bi ova svjetovna, prema tumačenju Venecije i Paola Sarpija trebala imati prednost.

⁵ Branko JOZIĆ, „Marko Antun de Dominis u sporu između Mletačke Republike i pape Pavla V.“, u: Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova (uredila Vesna Tudjina), Split, Književni krug, 2006., 125.

odbojnost prema Rimu, nadalje, povećala se kada je u tri različite prigode Rimski kurija odbacila njegovu nominaciju za biskupsku stolicu. Naime, radilo se o nominaciji za tri biskupije za koje je Republika predložila Sarpija: godine 1593. biskupiju u Milopotamu, 1600. u Caorleu i 1601. u Ninu u Dalmaciji. Koliko je Sarpi bio nesklon Rimu, toliko je bio prihvatljiviji duždu Leonardu Donatiju i mletačkom Senatu, koji mu je posebnim rješenjem zagarantirao zaštitu od Rima i postavio ga teološkim savjetnikom države s godišnjom plaćom od 200 dukata. Na tom položaju proveo je ozakonjenje različitih anticrkvenih zakona, a očekivana naknada za utjecaj "groznoga redovnika" bila je interdikt koji je papa Pavao V. postavio nad Veneciju (1606.), no koji je ipak ostao bez učinka i bio opozvan 21. travnja 1607. Na Sarpija je pokušao atentat 5. listopada 1607. Govori se da je pritom uzviknuo: "Agnosco stylum romanae Curiae." Atentat je pripisan njegovim crkvenim neprijateljima, ali za to nema dokaza. Prema svojim političkim idejama (autonomna i laička država) Sarpi je blizak Machiavelliju. Crkvu je optužio da je posvetila papinski apsolutizam i da se predala zemaljskim ciljevima. Zbog tih svojih antipapinskih ideja Sarpi je izopćen.

Kad je uglavljen mir između Venecije i Pape, Sarpijev se politički utjecaj smanjio, ali on je svoj antagonizam prema Rimu usmjerio na pisanje oštrih pogrda protiv pape i Katoličke crkve. Unatoč želji da obori katolicizam i Veneciju pretvori u protestantsku republiku, do kraja života hipokrizijski je obavljao svoju uobičajenu službu kao katolički svećenik.⁶

Londonsko izdanje Sarpijeve Povijesti Tridentskoga sabora

De Dominis, kao Sarpijev saveznik u obrani ustava Mletačke Republike protiv papinske svjetovne supremacije, slavni učenjak i protagonist ravnopravnosti kršćanskih crkava, nije više mogao djelovati kao nadbiskup u Splitu. Opirao mu se Splitski kaptol, ali budnim okom pratila ga je i Rimski inkvizicija. U Veneciji se povezao s engleskim veleposlanikom Dudleyem Carletonom i planirao odlazak u Englesku. De Dominis je želja za ujedinjenjem kršćanskih crkava odvela u Englesku. Prema njegovu iskazu, za londonskoga boravka glavna mu je briga bila: izmiriti rimsku i anglikansku crkvu,⁷ pri čemu se, dakako, morao osloniti na umjerenjake na objema stranama.

De Dominis je u Londonu 1619. objavio Sarpijevo djelo *Povijest Tridentskoga sabora* u osam knjiga,⁸ a ovo njegovo najznamenitije djelo doživjelo je više izdanja. Kako je taj prijepis došao u Dominisove ruke, nikada nije bilo objašnjeno. Vjerojatno je Sarpi, kao

⁶ Elektroničko izdanje: Catholic Encyclopedia: Paolo Sarpi (Written by Michael T. OTT), <http://www.newadvent.org/cathen/13477b.htm>; i Fulgenzio MICANZIO, Vita del padre Paolo, I Edizione IntraTwt CT, http://www.intratext.com/IXT/ITA1654_PJ.HTM

⁷ »Od prvih godina svog klerikata gajio sam u sebi gotovo urođenu želju da vidim jedinstvo svih Kristovih crkava. Odvajanje Zapada od Istoka, Juga od Sjevera u vjerskim pitanjima nisam nikada mogao ravnodušno podnositi. Živo sam želio upoznati uzrok tako brojnih i tako velikih raskola i razmotriti bi li se mogao pronaći kakav put da se sve Kristove crkve združe u pravo staro jedinstvo ...“ iz: M. A. de DOMINIS, archiepiscopus spalatensis, suae profectionis consilium exponit, Londini, apud J. Billium, 1616, cap. V.

⁸ Historia del Concilio tridentino libri octo di Pietro Soave Polano (...), Londra, G. Billio, 1619., usp. Elektroničko izdanje: Paolo Sarpi, Istoria del Concilio tridentino, I Edizione IntraTewt CT <http://www.intratext.com/X/ITA1667.HTM>

mletački ustavobranitelj, godinama čuvao svoj rukopis daleko odočiju javnosti, svjestan da bi izlazak na svjetlo dana poremetio jedva izglađene odnose s Rimskom kurijom.⁹ Kada se ukazala prilika, budući da je De Dominis kao i Sarpi želio razotkriti istinu i što se točno događalo na Tridentskomu saboru, i da bi objelodanio skrivene dokumente, do kojih je Sarpi uspio doći i raditi na njima, De Dominis je samoinicijativno odlučio objaviti prijepis. To je uspio, kako sam kaže, velikim trudom. No, ne zna se je li autor pristao na objavu rukopisa ili ne.¹⁰ Moja je pretpostavka da mu je Sarpi osobno predao rukopis u Veneciji, a De Dominis ga je opet htio zaštititi od optužbi, ne objavivši rukopis pod njegovim pravim imenom.

Marko Antun de Dominis stoga je tu njegovu životnu knjigu izdao pod prozirnim pseudonimom Pietro Soave Polano (Paolo Sarpi Veneto), uz objašnjenje da je autor visoki dostojanstvenik u jednoj katoličkoj zemlji, kojega na ovaj način želi poštediti neprilika. Uz djelo, De Dominis je kralju Jamesu I. napisao i posvetno pismo¹¹ u kojemu detaljno obrazlaže kako su se rimski prvosvećenici (pape) tijekom posljednjih stoljeća toliko uzdignuli da su „izmišljotinama i đavolskim smicalicama ili rastjerali odnosno ugušili prave sabore, ili pak iskvarili i izopačili te potlačili one koji su se ponekad na njihov prisilni pristanak bili okupili; uz to čudesnim lukavštinama, obmanama i nasiljem sprječavali su da takvi sabori traže istinu, nego naprotiv služili su im kao sredstvo da još više povećaju svoju moć te potpuno uguše slobodu svete Crkve.“¹² To se, kaže Dominis, vidjelo i na posljednjemu Tridentskom saboru, koji se prikazuje kao iznimno legitiman, čist i svet, no sve je bilo puno varki, ljudskih smicalica, strasti, napora, nasilja i obmana, pomno razotkrivenih i potanko ispričovijedanih u ovoj Povijesti.¹³ Dalje naglašava da se više mora pripisati božanskoj providnosti, nego ljudskoj umnosti, što je jedno takvo djelo proisteklo iz ruku „osobe rođene i obrazovane u pokornosti rimskom papi.“¹⁴

Obraćajući se kralju, De Dominis ističe da će njegovo Veličanstvo imati čast uživati u ovom „časnom djelu“ i prečistim rasuđivanjem moći će prodrijeti u duboku tajnu razloga zašto Rimski kurija nikada nije dopustila da javnost vidi akte sabora koji

⁹ Ivan SUPEK, „Marko Antonije de Dominis – poruka mira“, Enciklopedija moderna, II (1967) 5/6, 111-118. i Isti, u: Marko Antonije de Dominis, Izabrani radovi, I. (ur. A. Maletić), Split, 2002., XXIX.

¹⁰ Premda je De Dominis u posvetnom pismu kralju Jamesu ustvrdio suprotno: „Smatrao sam da je taj njegov meni i nekolicini njegovih prisnih prijatelja poznat napor dostojan da bude objavljen, pa sam se ne malo potrudio da u ruke dobijem njegov prijepis; i dobivši taj dragocijeni biser, do kojeg je on malo držao, nisam smatrao da ga više treba držati skrivenim, premda nisam znao je li o tom pitanju trebalo čuti samog autora ili kako bi on protumačio ovu moju odluku da ga objavim.“ U: Posveta kralju Jamesu I, 156., iz: Marko Antonije de Dominis, Izabrani radovi, I., Split, 2002.

¹¹ Posveta londonskog izdanja Povijesti Tridentskog sabora Paola Sarpija (Pietro Soave Polano) u kojoj se razotkrivaju sve spletki rimskoga dvora kako bi spriječio da se pokaže istina o dogmama i da se ne bi raspravljalo o reformi papinstva i Crkve (1619.) presvjetlom i premoćnom kralju Jamesu I. (s talijanskog preveo Branko Jozić), u: Marko Antonije de Dominis, Izabrani radovi, I., Split, 2002., 155.-158.

¹² Posveta kralju Jamesu I, 156.

¹³ Isto, 156.

¹⁴ Marko Antun de Dominis započeo je svoju teološku naobrazbu u Družbi Isusovoj, katoličkom redu naročito vezanom uz rimskoga prvosvećenika. Dakle, i Sarpi i De Dominis, bili su katolički teolozi po naobrazbi.

su se nalazili u privatnim rukama i u mnogim starim knjižnicama prelata i drugih osoba. Također naglašava da se u tomu djelu do u tančine pokazuju akti gotovo svih općih sabora, a od Tridentskoga sabora na vidjelo izlaze goli dekreti načinjeni više u Rimu, nego u Tridentu, a kralj će moći iz toga djela proniknuti i mnoge duboke tajne papinstva.¹⁵ Time De Dominis aludira na neko razilaženje između dekreta promulgiranih u Rimu i tridentskih akata, i to kao učinak narodu skrivenih radnji (mnoge duboke tajne).

Djelo je, dakle, proturimski, tj. protupapinski usmjereno.

Talijanska povjesničarka Eleonora Belligni misli da je De Dominis u pripremi Sarpijeva rukopisa za objavu ponajprije namjeravao pokazati kako je koncil, među ostalim namjerama koje su inicirali različiti protagonisti, mogao biti izvor trajnoga razjedinjenja i duhovnoga osiromašenja, sjecište manipulacija na bazi politike, prilika za kasnije udaljavanje od poruke evanđelja. Sve to bilo je razlog istovremeno za učestalu pogrješku, naime: insistiranje na doktrinalnim definicijama umjesto istraživanja problema na zajedničkom terenu.¹⁶

De Dominis nije radio nikakve interpolacije u rukopisu, no za ovo londonsko izdanje načinio je neke stilske preinake i ispravke u Sarpijevu djelu.¹⁷

Prema Malcolmu, za De Dominisa je Sarpijeva *Povijet* bila korisno oruđe u ekumenističkoj kampanji, otkad je trebalo demonstrirati katolicima da teškoće ujedinjenja s njihove strane nisu mijenjale istine vjere, ali da su prepreke koje je papinstvo kreiralo dovele do njegova vlastita političkoga kraja. Za Sarpija i Carletona, djelo je bilo povijesna priča koja je opominjala protestante, upozoravajući ih neka nemaju nikakvu vezu s Rimom.¹⁸

U fondu arhiva Sv. oficija, koji sadrži *Censurae librorum*, nalazi se i Kodeks C. L. 1739.-41, n. 3, koji sadrži cenzure knjiga iz godina 1739.-1741. Nosi sažetak *Censura in opus inscriptum: Histoire du Concile de Trente, écrite en Italien par Fra Paolo Sarpi de l'Ordre des Servites, et traduite de nouveau en François, avec des notes critiques Par Pierre François le Courayer Docteur en Théologie etc. Amsterdam 1736*. Dakle, cenzuriran je prijevod Sarpijeve *Povijesti Tridentskoga koncila* na francuski jezik koji je načinio François Le Courayer. Dalje se bilježi da je 19. kolovoza 1739. ovo djelo potpuno zabranjeno.¹⁹

¹⁵ Posveta kralju Jamesu I, 157.

¹⁶ Eleonora BELLIGNI, *Auctoritas e potestas. Marcantonio de Dominis fra l'inquisitione e Giacomo I.*, Milano, by FrancoAngeli s. r. l., 2003., 237.

¹⁷ Noel MALCOLM, *De Dominis (1560-1624). Venetian, Anglican, Ecumenist and Relapsed Heretic*. Poglavlje: 'The History of the council of Trent' and the synod of dort, London, Strickland & Scott Academic Publications, 1984., 55.

¹⁸ Isto, 57.

¹⁹ Ivan GOLUB. „Marko Antun de Dominis u arhivu Svetog oficija“, Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova (uredila Vesna Tudjina), Split, Književni krug, 2006., 186.-187.

Ideološka linija fra Paola Sarpija i nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa

De Dominis i Sarpi bili su povezani vrlo sličnom ideološkom linijom. Vezalo ih je neslaganje s uređenjem Katoličke crkve koja je strogo podvrgnuta dominaciji papinstva, zatim služba nezavisnoj politici i želja za savezom s protestantskom reformom. Ipak, Sarpi je cijeloga života radio želeći reformu rodne mu Venecije, a De Dominis je ipak ostao na liniji povezivanja svih kršćanskih crkava, ali prvo je želio krenuti od anglikanske i katoličke. U duši je nadbiskup Marko Antun de Dominis oduvijek ostao pripadnik Katoličke crkve, što dokazuje, među ostalim, uz povoljan splet okolnosti,²⁰ i njegov povratak u Rim, a razloge tumači u Drugom proglasu.²¹

De Dominis i Sarpi imaju zajednički otklon prema crkvi kojom potpuno dominira papinstvo, oni su u službi samostalne političke volje (razlog zbog kojega su ušli u raspravu s Bellarminom), i usuglašavanja s protestantskom reformom, ali razlikuju se u opsežnosti vizija i intelektualnoj kvaliteti. De Dominis se zalaže za aristokratsko episkopalno uređenje Crkve po božanskom pravu: biskupi tvore jedan *ordo* (red) koji je simbolično započeo s Petrom (vidi Ciprijan), svi su jednaki poput apostola, a primat Petra isključivo mu je osobni. Crkva je duhovna republika, u kojoj postoji isprepletenost između tijela ili udova i glave. Sarpi je pripadao drugom staležu. Njegovo suprotstavljanje papinstvu potpireno je politikom (interdikt nad Venecijom), a upotpunjeno njegovim poznavanjem povijesti koje je orijentirano i sistematizirano. Taj otpor izražava se u kategorijama u kojima se može pronaći naslijeđe W. Occhama, Marsilija Padovanskoga i utjecaj reformatora.

Sarpi, pak, želeći restaurirati ideju o Crkvi kao zajednici, zanemaruje njezinu stvarnost kao instituciju i njezinu strukturu kao vidljivi društveni organizam. Savjetnik Republike Venecije, Sarpi, osmislio je doktrinu o odnosima između Crkve i građanske vlasti. Obje su, ovisno o aspektima, samostalne ili ovisne jedna o drugoj na način kao što na ratnome brodu zapovjednik plovidbe i vojni kapetan naizmjenice zapovijedaju. Crkvena se vlast bavi vladavinom Krista nad dušama i Božjim kultom, a država se brine za sve vanjske odnose između ljudi, svećenstva ili svjetovnjaka.²² Vrlo sličnu metaforu o kršćanskome brodu iznio je De Dominis u svojoj propovijedi²³ talijanskoj zajednici u Londonu, koju je održao 30. studenog 1617. u talijanskoj crkvi Mercers' Chapel, koja je odmah zatim i tiskana. Ovdje je nadbiskup usporedio Katoličku crkvu s lađom koja plovi uzburkanim bespućem otvorenoga mora, gdje vrebaju podvodne stijene na koje se lađa može nasukati i potonuti. Tu metaforu dalje proširuje vrlo

²⁰ Budući da je njegov boravak u Engleskoj završio neuspjehom, a u Rimu je papom postao De Dominisov prijatelj i učitelj Grgur XV., De Dominis se odlučio vratiti i nastaviti svoje ekumensko djelovanje pod zaštitničkom rukom njemu sklona pape, koji je od njega zahtijevao samo javno pokajanje.

²¹ Marcus Antonius de DOMINIS, Archiepiscopus Spalatensis, sui reditus ex Anglia consilium exponit, Romae, Ex Typographia rev. Camerae Apostolicae, 1623.

²² Yves CONGAR, L'Eglise de Saint Augustin à l'époque moderne, Paris, Cerf, 1997., 339.

²³ A sermon preached by M. A. de Dominis, Arch-bishop of Spalato, the first Sunday in Advent anno 1617. in the Mercers' Chapel in London, to the Italians in that city, upon the 12. verse of the XIII chapter to the Romanes, London, John Bill, 1617.

preciznim usporedbama.²⁴ Tako on promatra more kao univerzum koje je takvo kakvo jest i po kojemu plovi brod (Crkva), koji je dobar, čvrst, bez truleži i oštećenja, sposoban za plovidbu. Pomorske karte (Biblija) točne su i pouzdane; kapetan (Krist) svemoguć je i plemenit, mornari (svećenici) dobro su raspoređeni i svi na svom mjestu, a putnici (vjernici) očekuju sigurnu plovidbu. Samo pilot (papa) loše čita karte za plovidbu i vodi brod u katastrofu.²⁵ Usporedbom papine uloge kao pilota broda De Dominis aludira na primat pape, jer on negira duhovnu ravnopravnost pojedinca i svih faktora koji zajedno tvore Crkvu: od vjernika, običnih svećenika do biskupa. Papa je za Dominisa samo jedan od biskupa, a taj zaključak izvodi iz činjenice da su svi apostoli među sobom jednaki i da Krist nije ostavio crkvu samo apostolu Petru, već svima istovjetno predajući im u poslanje širenje kršćanstva. Svetoga Petra eventualno je smatrao prvim među jednakima. To je bila permanentna De Dominisova teza u osporavanju papina primata i njegova prekoračenja ovlasti u svjetovnu domenu. Upravo je to bila zajednička polazišna točka i fra Paola Sarpija i Marka Antuna de Dominisa. Dakle, vidljivo je da je u obojice prisutna ideja odvajanja duhovne od svjetovne vlasti, što se kasnije u modernim državama odrazilo na strogom odvajanju Crkve od države.

Jednako tako, De Dominisovo zalaganje za uređenje crkve ne više kao strogo centralizirane monarhije, nego kao crkvene republike prema načelu biskupskoga kolegijaliteta, gdje bi svaki biskup trebao biti jednako odgovoran i za lokalnu, i za sveopću crkvu, bilo je osnovno polazište tog neshvaćenoga proroka svoga vremena. De Dominisove ideje zaživjele su tek u dekretima Drugoga vatikanskoga koncila.

Objavljivanje tajnih i nepristranih izvještaja mletačkih delegata na Tridentinskom koncilu uz Sarpijeve mudre komentare jako se dojmilo kršćanske Europe, i tako je fra Paolo Sarpi, htio ili ne htio, pošao u posljednju bitku protiv Rima zajedno sa svojim starim prijateljem i suborcem, splitskim nadbiskupom Markom Antunom de Dominisom.

²⁴ A sermon preached by M. A. de Dominis, 33.: „Rimski brod je dobra lađa, dobro građena i nije trula niti oštećena, dobro je opremljena jarbolima, križevima za jedra, s konopima, užadi za sidra i sidrima, i ima odličnu pomorsku kartu; putnici i obični mornari na njemu svi su pod zastavom jednog i istog vođe, našeg spasitelja Krista.“

²⁵ Preuzeto iz: Vesna TUDJINA GAMULIN, Marko Antonije de Dominis – hereza kao alternativno mišljenje. Posebni otisak iz knjige Rapski zbornik, Zagreb, JAZU i skupština općine Rab, 1987., 370.

Izvori i literatura

- Marko Antonije de DOMINIS, *Izabrani radovi*, 1. (uredio Ante Maletić), Split, Larmaro, 2002.
- Marcus Antonius de DOMINIS, archiepiscopus spalatensis, suae profectionis consilium exponit, Londini, apud J. Billium, 1616.
- Marcus Antonius de DOMINIS, *A seremon preached by M. A. de Dominis, Arch-bishop of Spalato, the first Sunday in Advent anno 1617. in the Mercers' Chapel in London, to the Italians in that city, upon the 12. verse of the XIII chapter to the Romanes*, London, by John Bill, 1617.
- Marcus Antonius de DOMINIS, Archiepiscopus Spalatensis, sui reditus ex Anglia consilium exponit, Roma, Ex Typographia rev. Camerae Apostolicae, 1623.
- Eleonora BELLIGNI, *Auctoritas e potestas. Marcantonio de Dominis fra l'nquisitione e Giacomo I.*, Milano, by FrancoAngeli s. r. I., 2003.
- Yves CONGAR, *L'Eglise de Saint Augustin à l'époque moderne*, Paris, Cerf, 1997.
- Vesna GAMULIN TUDJINA, *Marko Antonije de Dominis – hereza kao alternativno mišljenje*. Posebni otisak iz knjige *Rapski zbornik*, Zagreb, JAZU i skupština općine Rab, 1987.
- Ivan GOLUB, „Marko Antun de Domini u arhivu Svetog oficija“, *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova* (uredila Vesna Tadjina), Split, Književni krug, 2006., 161.-200.
- Historia del Concilio tridentino libri octo di Pietro Soave Polano (...), Londra, G. Billio, 1619. usp. Elektroničko izdanje: Paolo Sarpi, Istoria del Concilio tridentino, I Edizione IntraTewt CT <http://www.intratext.com/X/ITA1667.HTM>
- Branko JOZIĆ, „Marko Antun de Dominis u sporu između Mletačke Republike i pape Pavla V.“, *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova* (uredila Vesna Tadjina), Split, Književni krug, 2006., 119.-131.
- Noel Malcolm, *De Dominis (1560-1624). Venetian, Anglican, Ecumenist and Relapsed Heretic*, London, Strickland & Scott Academic Publications, 1984.
- Fulgenzio MICANZIO, *Vita del padre Paolo*, I Edizione IntraTwt CT, http://www.intratext.com/IXT/ITA1654_PJ.HTM

The ideological relationship between Marco Antonio de Dominis and Paolo Sarpi

Zrinka Novak

Department of historical sciences of
Institute of historical and social sciences of the
Croatian Academy of Sciences and Arts
Strossmayerov trg 2
10000 Zagreb
Republic of Croatia

The Archbishop of Split, Marco Antonio (Marko Antun) de Dominis and the Franciscan Fra Paolo Sarpi had a very close ideological relationship. Both were fervent defenders of the Venetian Republic in matters related to both public and religious life what had caused Pope Paul V's interdict against Venice. This marked the beginning of their friendship and cooperation, followed by a great similarity in ideas, primarily those related to the degree of papal priority within the Catholic Church, which De Dominis considered as one of the reasons for the schism. Furthermore, both were in favour of separating the secular from the vernacular (spiritual) government. This would later result in the strict separation of the church from the state in modern societies. The clearest evidence of their relationship was De Dominis' initiative to publish Sarpi's magnum opus *The history of the Council of Trent*, as part of his lifelong ambition: the unification of all Christian churches.

Keywords: the Council of Trent, interdict, papal primacy, ecumenism, Fra Paolo Sarpi, Marko Antun de Dominis